

Kosmogonia biblijna i mitologiczna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Rdz 1, 1-30; 2, 1-4*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 1980, s. 24–25.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 38–45.
- Źródło: Michał Heller, *Nauka i Teologia – niekoniecznie tylko na jednej planecie*, Kraków 2019, s. 57.
- Źródło: Owidiusz, *Metamorfozy*, oprac. S. Stabryła, tłum. A. Kamieńska, S. Stabryła, Wrocław 1995, s. 5–8.
- Źródło: Andrzej Szyjewski, *Kosmogonia*, [w:] tegoż, *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2002, s. 938–939.
- Źródło: *Biblia Tysiąclecia Online*, Poznań 2003.
- Źródło: Zygmunt Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa 1998, s. 37–66.

Kosmogonia biblijna i mitologiczna

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Theogonia Hezjoda, przedstawiająca wierzenia starożytnych Greków na temat początku świata i pochodzenia bogów, powstała w okresie VIII–VII wieku p.n.e. Kosmogonia biblijna, umieszczona w drugim rozdziale Księgi Rodzaju, została spisana około X wieku p.n.e. Przekazuje całość wyobrażeń o powstaniu świata, właściwych dla religii monoteistycznej, jaką jest judaizm. Tekst ten zawiera także opis stworzenia przez Boga człowieka – z prochu lub mułu ziemi. Tysiąc lat później poeta rzymski Owidiusz spisał mit, w którym pierwszy człowiek zostaje ulepiony z gliny i wody przez Japeta, jednego z Tytanów. Choć wizje politeistyczna i monoteistyczna różnią się zasadniczo, zauważalna jest [paralela](#) między opisami procesu stworzenia człowieka, który, jak podaje Księga Rodzaju, zostaje następnie ożywiony boskim tchnieniem.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, na czym polega etyczna ocena poszczególnych elementów świata zawarta w Księdze Rodzaju.
- Porównasz treść kosmogonii biblijnej i mitologicznej, by wyjaśnić genezę czasu świętego.
- Porównasz treść kosmogonii biblijnej i mitologicznej, by wyjaśnić powody, dla których stworzono ludzkość.
- Wymienisz epitety zabarwione emocjonalnie oraz neutralne, użyte w *Mitologii* Jana Parandowskiego.

Przeczytaj

Kosmologia i kosmogonia

Kosmologia to dyscyplina nauki, której przedmiotem badań jest całość wszechświata. Ponieważ kosmologia interesuje się bytami materialnymi, bywa też nazywana filozofią przyrody nieożywionej. Empiryczny charakter dyscypliny sprawia, że za nauki z nią spokrewnione uznaje się przede wszystkim fizykę i astronomię, ale w jej zakres wchodzi także zagadnienia natury filozoficznej. W ramach kosmologii próbuje się ustalić strukturę i rozwój wszechświata. Obecny stan wiedzy pozwala przyjąć, że ewolucja kosmosu trwa od tzw. wielkiego wybuchu, który miał miejsce ok. 20 miliardów lat temu. Jednak wciąż pozostają otwarte pytania o tak fundamentalne sprawy, jak nieskończoność przestrzenna świata czy miejsce, jakie zajmuje w nim człowiek.

Źródło: domena publiczna.

Do najważniejszych tematów badawczych kosmologii należy pochodzenie i ewolucja kosmosu. Dział wiedzy, który bada te kwestie, nosi nazwę: **kosmogonia** (gr. *kosmos* – wszechświat; gr. *gone* – początek).

Opisy kosmogoniczne w mitach

Współczesne teorie kosmogoniczne odwołują się nie tylko do fizyki, astronomii i filozofii, ale również do teologii oraz naukowych badań nad mitologiami. Dzięki tym ostatnim

wiadomo, że niemal wszystkie mitologie przedstawiały wizję powstania świata i jego elementów. Można w nich dostrzec powtarzający się schemat narracji:

((Andrzej Szyjewski

Kosmogonia

Proces kosmogonii przedstawiany w mitach rozumie się jako przechodzenie ze stanu chaosu do kosmosu i porządkowanie na wielu poziomach; stan chaosu charakteryzuje ciemność, pustka, brak wszelkich form, skupienie całej materii świata w jednym punkcie rozumianym jako kosmiczne jajo lub zarodek [...], otchłań wód [...] oraz brak upływu czasu, czyli brak wszelkich zmian [...], stan ten ulega następnie zmianie samorzutnej albo dzięki podjętej akcji istoty stwórczej [...]; w mitach zrodzenia potomstwo spłodzone przez pierwotną parę (Ojciec-Niebo i Matka-Ziemia, Słońce i Księżyc) oddziela od siebie rodziców, zdobywając przestrzeń dla pozostałego stworzenia [...]; akcją stwórczą może też być [...] nazywanie lub zaklęcie magiczne [...], rzeźbienie, lepienie lub tkanie.

Źródło: Andrzej Szyjewski, *Kosmogonia*, [w:] tegoż, *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2002, s. 938–939.

Kosmogonia biblijna

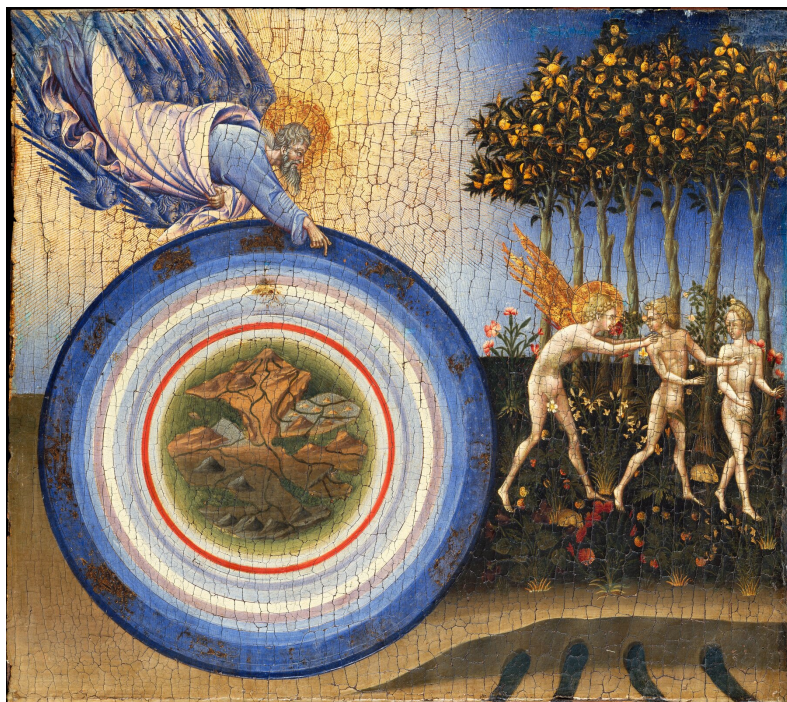
Księga Rodzaju zawiera dwa opisy stworzenia świata, przy czym „**drugi**” z nich właściwie nie zawiera **deskrypcji** struktury kosmosu, a koncentruje się na wyjaśnieniu genezy człowieka. Umieszczenie wersetów poświęconych początkowi świata wydaje się logiczne i uzasadnione. Należy jednak pamiętać, że Księga Rodzaju nie jest chronologicznie pierwszą księgą Biblii. Jej ostateczna redakcja nastąpiła dopiero po niewoli babilońskiej w VI wieku przed Chrystusem – z tego okresu pochodzi także sam poemat o stworzeniu kosmosu.

((Michał Heller

Nauka i Teologia – niekoniecznie tylko na jednej planecie

Znamienne, iż właśnie ten akcent otwiera księgi Starego Testamentu. [...] To, że całość rozpoczyna się od opisu stworzenia świata, jest niewątpliwie wynikiem redakcyjnego zabiegu, ale można się w nim dopatrywać głębokiego znaczenia teologicznego: refleksja nad losem człowieka już na wstępie powinna otrzymać kosmologiczny kontekst.

Źródło: Michał Heller, *Nauka i Teologia – niekoniecznie tylko na jednej planecie*, Kraków 2019, s. 57.

Giovanni di Paolo, *Stworzenie świata i wygnanie z Raju*, 1445

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

Intencją osoby, która zdecydowała o takim układzie [Pięcioksięgu Mojżeszowego](#), było uwypuklenie podstawowej prawdy: wszystko, co istnieje, zostało stworzone przez jednego Boga. Opis w postaci poematu złożonego z siedmiu części miał więc udowodniać, że konstrukcja świata nie jest przypadkowa. Wskazuje na to m.in. logiczny rozkład etapów jego powstawania. Jednak celem twórcy nie było zajmowanie się szczegółami dotyczącymi procesu kreacji, lecz podkreślenie roli tego, kto powołał z nicości wszelkie byty i kto nadał sens ich istnieniu. Na tym polega zasadnicza różnica między kosmogonią biblijną a analogicznymi opisami pojawiającymi się w różnych religiach i mitologiach.

Inne fragmenty Starego i Nowego Testamentu podejmujące temat genezy i konstrukcji świata, nawet jeśli nie są zależne od deskrypcji umieszczonej w Księdze Rodzaju, mają podobne teologiczne znaczenie: wskazują na mądrość Boga, który stworzył niebo i ziemię, oraz podkreślają, że Bóg jest tylko jeden.

Kosmogonia w mitologii greckiej

W starożytnej Grecji nie powstało dzieło o podobnym charakterze jak Stary Testament, czyli zawierające kanoniczny tekst religijny, którego nie wolno zmieniać. Wprawdzie mity opowiadały o bogach, ale żadnej z tych historii nie można potraktować jako wersji o prymarnym znaczeniu. Utwory literackie, przedstawiające m.in. opisy pojawiania się

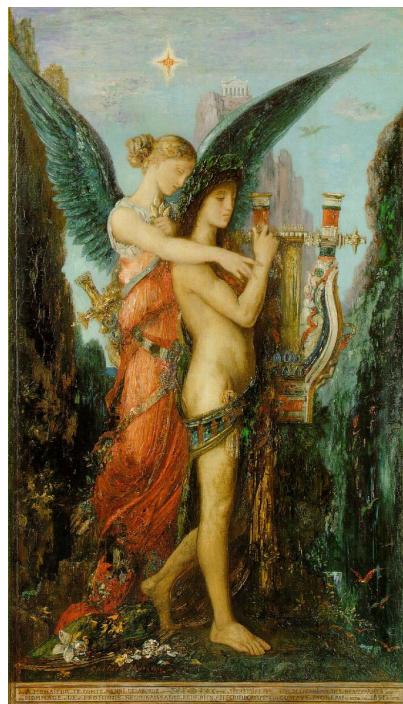
kolejnych bogów, różnią się między sobą w wielu szczegółach. Za najstarszą, ale nie jedyną znaną nam literacką realizację tego tematu, uchodzi dzieło [Hezjoda](#) *Teogonia*, czyli epos ukazujący narodziny bogów i herosów oraz walki między nimi, a także mówiący o związkach między istotami boskimi a ludźmi. Nie ma również w greckiej mitologii i literaturze jednej kanonicznej kosmogonii. Wśród licznych wersji kosmogonicznego mitu z czasem szczególnego znaczenia nabrała ta, którą podał rzymski twórca [Owidiusz](#) w *Metamorfozach* – poemacie, który opisywał początki bogów i świata:

((**Owidiusz**

Metamorfozy

Tak bóg – jakkolwiek by go nazwać – podzielił chaos i uporządkował go według części. Naprzód więc ziemię skupił w ogromny okrąg [...]. Potem rozkazał morzu rozlać się szeroko [...] Uczynił źródła, stawy, rozległe jeziora, a spadające rzeki ujął w brzegi. [...] Rozkazał, by się rozpostarły pola, obniżyły doliny, lasy pokryły zielenią, aby wzniosły się skaliste góry. [...] Zaledwie wszystko w ścisłych rozmieścił granicach, gdy nagle gwiazdy, które z dawna kryły się w ślepych ciemnościach, błysły i roziskrzyły niebo. [...] Lśniące ryby dostały wody na mieszkanie, a zwierzęta – ziemię, ptaki – lotne powietrze. Lecz brakło jeszcze istoty wyższej, obdarzonej rozumem, zdolnej przewodzić innym. [...] Zaś [syn Japeta](#) zmieszał glinę z wodą rzeki i ulepił z niej człowieka na podobieństwo bogów, którzy wszystkim kierują. Inne stworzenia wzrok spuszczaają w ziemię, człowiek jedynie otrzymał postać wzniosłą, miał nakaz patrzeć w niebo, twarz zwracać ku gwiazdom. Ziemia bezkształtna dotąd i surowa, tak przemieniona – odziała się w nieznany do tej pory gatunek ludzki.

Źródło: Owidiusz, *Metamorfozy*, oprac. S. Stabryła, tłum. A. Kamieńska, S. Stabryła, Wrocław 1995, s. 5–8.

Gustave Moreau, *Hezjod i muza Melpomena w lesie*, 1891

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jednak również to dzieło literackie, do którego odwoływano się przez następne setki lat, by dowiedzieć się np. tego, jak powstał człowiek, nie miało takiej rangi, jak Księga Rodzaju.

Słownik

kosmogonia

(gr. *kósmos* – wszechświat, ład, porządek; gr. *gónos* – pochodzenie) – mitologiczne albo religijne wyobrażenie powstania wszechświata

monoteizm

(łac. < gr. *mónos* – jedyny; *theós* – bóg) – jedynobóstwo, wiara w jednego Boga

politeizm

(gr. *polýs* – liczny, wiele; *théos* – bóg) – wielobóstwo, forma religii uznająca istnienie wielu bogów

teogonia

(gr. *theogonia*) – pochodzenie bogów

Polecenie 1

Napisz w punktach plan rozprawki na temat: *Bóg biblijny a bogowie mitologii greckiej – podobieństwa i różnice*.

Polecenie 2

Co – według ciebie – miał człowiekowi uświadamiać motyw obecny w kosmogonii biblijnej oraz mitologii greckiej, a wskazujący na to, że człowiek został ulepiony z ziemi? Napisz na ten temat tekst liczący co najmniej 60 słów.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P14AuEtZV>

Jedną z potrzeb człowieka jako istoty myślącej jest wyjaśnienie, skąd wziął się świat, w którym egzystuje, i skąd wziął się on sam. Odwieczne pragnienie rozwiązania tej tajemnicy potwierdza między innymi obecność aż dwóch opisów stworzenia kosmosu w pierwszych rozdziałach Księgi Rodzaju.

Przypomnijmy pokrótce, jak – według autorów biblijnych – przebiegało powstawanie świata i człowieka.

Zgodnie z Księgą Rodzaju tworzenie kosmosu trwało sześć dni: „1.1 Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. 2 Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami. 3 Wtedy Bóg rzekł: «Niechaj się stanie światłość!» I stała się światłość”.

(Źródło: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich,

Poznań 1980, s. 24, Rdz 1,1-3)

Następnie Bóg oddzielił wody zgromadzone nad sklepieniem niebieskim od wód w morzach i oceanach, a już w trzecim dniu kosmogonii z tej wody wyłonił się suchy ląd, pokryty roślinnością. W tak przygotowanej przestrzeni rozbłyśły: Słońce, Księżyc i gwiazdy, później pojawiły się ryby i ptaki, szóstego dnia zostały stworzone zwierzęta lądowe, a na końcu – człowiek.

W drugim opisie biblijnym autor żyjący prawdopodobnie w X wieku przed naszą erą skoncentrował się przede wszystkim na człowieku i przedstawił proces ulepienia go przez Boga. Dziać się to miało w świecie surowym, pozbawionym roślinności. W tej scenerii, jak czytamy: „Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą”.

(Źródło: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań 1980, s. 25, Rdz 2, 7).

Znacząco odmienna od biblijnej jest kosmogonia zawarta w mitologii greckiej. Nie posiada ona formy uznanej za jedyną, kanoniczną – dopiero na przełomie VIII i VII wieku przed naszą erą Hezjod z Askry scalił różne przekazy i przedstawił w eposie zatytułowanym *Teogonia, czyli Narodziny bogów*.

Co wynika z treści eposu? Jaką wizję powstania świata mieli starożytni Grecy?

Przede wszystkim składa się na nią pojawianie się kolejnych bogów, którzy – jak Gaja i Uranos – wyłaniają się z pierwotnego Chaosu, a następnie rodzą kolejne pokolenia bogów. Ci nieustannie walczą o panowanie nad światem, który powstawał wraz z nimi. W pewnym momencie jeden z bogów, a dokładniej – tytan Prometeusz – ulepił z gliny zmieszanej ze łzami istotę znacznie słabszą od tytanów i ożywił ją za pomocą isker z rydwanu powożonego przez boga Heliosa. Tak stworzony człowiek miał wprawdzie wygląd podobny do boskiego, lecz pod względem egzystencjalnym był bliższy zwierzętom – okazał się dziki, a równocześnie bezbronny. Szanse na przetrwanie zapewnił mu dopiero ogień wykradziony przez Prometeusza. Za ten czyn twórcę ludzi spotkała surowa kara, bowiem najwyższy z bogów, Zeus, uważał posiadanie ognia za przywilej należny wyłącznie nieśmiertelnym mieszkańcom Olimpu.

Biblijna kosmogonia ma swoje korzenie w bardzo odległej przeszłości, zdecydowanie wcześniejszej niż okres, w którym żył Hezjod. Jednak opis, który ostatecznie umieszczono w Księdze Rodzaju jako pierwszy, najprawdopodobniej został zredagowany po śmierci autora *Teogonii*... – dopiero w V wieku przed naszą erą. Grecy

i Żydzi teoretycznie mogli zapoznać się wzajemnie ze swoimi wierzeniami. Żyli wprawdzie oddzieleni Morzem Śródziemnym, ale że nie była to znaczna odległość, więc można sobie wyobrazić ich kontakty.

Czy zatem w opisach stworzenia świata zawartych w Biblii oraz w mitach greckich da się zauważyć jakieś wspólne idee? – Tak, można wskazać pewne zbieżności, choć należy podkreślić, że nie muszą one wynikać z bezpośrednich kontaktów między Grekami i Izraelitami oraz z przenikania się dwóch tak bardzo odmiennych kultur.

W obu przypadkach człowiek nie pojawił się na ziemi samoistnie albo w wyniku naturalnych procesów – musiały interweniować istoty wyższe: Bóg lub jeden z tytanów. Do pewnego stopnia można też dostrzec analogie w kolejności powstawania poszczególnych elementów kosmosu, czyli: światła i ciemności czy nieba i ziemi. Zarówno w Biblii, jak i w mitologii greckiej materią, z której ulepiono człowieka, jest ziemia albo glina, która jednak wymagała swoistego uzupełnienia, dającego życie tej materii: w Piśmie Świętym jest nim „tchnienie” Boga, a w mitach – iskry krzesane przez boski rydwan.

Czy te podobieństwa mogą świadczyć o pewnej ponadreligijnej albo ponadkulturowej wspólnotocie? Z pewnością – nie. Kosmogonie biblijna i mitologiczna są wyraźnie inne, a możliwe do wskazania różnice mają wręcz fundamentalny charakter. Grecy koncentrowali się przede wszystkim na dziejach powstawania bogów oraz walkach między nimi. Nie przypadkiem epos Hezjoda nosi tytuł *Teogonia*, a nie – *Kosmogonia*. Bogowie ci powstają lub rodzą się w konkretnym (choć niesprecyzowanym na osi czasu) momencie. Bóg biblijny natomiast jest wieczny – według Księgi Rodzaju nie było takiego momentu, w którym nie istniał – pierwszy byt, który wymienia początkowa księga Biblii, to właśnie Bóg.

W religii judaistycznej to On stworzył świat i jest bytem całkowicie od niego niezależnym. Nie wolno Go utożsamiać z kosmosem, chociaż istnienie wszechświata dowodzi istnienia Boga: skoro jest dzieło, to musi być też ktoś, kto je stworzył. U Greków natomiast bogowie są częścią świata i kojarzy się ich z siłami natury, np. ogniem, wodą, wiatrem itd.

Odmienne są również odpowiedzi na pytanie, po co w ogóle powstał świat materialny, złożony z gór, mórz, lasów czy pustyń. Mitologia grecka właściwie nie wyjaśnia przyczyny, dla której ziemia pokryta jest roślinami i wypełniona zwierzętami wodnymi, lądowymi i żyjącymi w powietrzu. Natomiast autor kosmogonii biblijnej konsekwentnie wykazywał, że tworząc wszechświat, Bóg nie miał na myśli siebie, a jego celem nie było

uzyskanie przestrzeni, nad którą mógłby panować: wszystko zostało przygotowane po to, by mógł się pojawić człowiek, postrzegany jako korona stworzenia.

Na pewno nie mają takiej pozycji ludzie ulepieni przez Prometeusza. Trudno wytłumaczyć, po co w ogóle istnieją, bo ich los od razu można określić jako nieszczęśliwy. O ile człowiek w Biblii ostatecznie także utracił raj, o tyle w mitologii greckiej w ogóle nie został przez bogów uznany za godnego, by posiadać na własność do życia krainę pozbawioną zła.

Choć Grecy i Żydzi usiłowali wyjaśnić, jak i po co powstał wszechświat, to są to wyjaśnienia diametralnie różne. W Biblii jeden Bóg tworzy zgodnie z przemyślanym planem kosmos i człowieka, a potwierdzając po każdym etapie tworzenia, że dana część świata jest dobra – nadaje mu wymiar etyczny. W mitologii greckiej wielu bogów rodzi się w świecie, który jednak nie powstaje według logicznego porządku, natomiast pojawienie się człowieka można uznać właściwie za przypadkowe.

Sprawdź się

Teksty do ćwiczeń

Pokaż ćwiczenia:

“ Rdz 1, 1-30; 2, 1-4

1. 1 Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. **2** Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.

3 Wtedy Bóg rzekł: «Niechaj się stanie światłość!» I stała się światłość.

4 Bóg widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności.

5 I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień pierwszy.

6 A potem Bóg rzekł: «Niechaj powstanie sklepienie w środku wód i niechaj ono oddzieli jedne wody od drugih!» **7** Uczyniwszy to sklepienie, Bóg oddzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, **8** Bóg nazwał to sklepienie niebem. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień drugi.

9 A potem Bóg rzekł: «Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukaze powierzchnia sucha!» A gdy tak się stało,

10 Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód nazwał morzem. Bóg widząc, że były dobre, **11** rzekł: «Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona». I stało się tak. [...] A Bóg widział, że były dobre. **13** I tak upłynął wieczór i poranek – dzień trzeci.

14 A potem Bóg rzekł: «Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; **15** aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią». I stało się tak. [...] A widział Bóg, że były dobre. **19** I tak upłynął wieczór i poranek – dzień czwarty.

20 Potem Bóg rzekł: «Niechaj się zaroją wody od roju istot żywych, a ptactwo niechaj lata nad ziemią, pod sklepieniem nieba!» **21** Tak stworzył Bóg wielkie potwory morskie i wszelkiego rodzaju pływające istoty żywe, którymi zaroily się wody, oraz wszelkie ptactwo skrzydlate różnego rodzaju. Bóg widząc, że były dobre, **22** pobłogosławił je [...]. **23** I tak upłynął wieczór i poranek – dzień piąty.

24 Potem Bóg rzekł: «Niechaj ziemia wyda istoty żywe różnego rodzaju: bydło, zwierzęta pełzające i dzikie zwierzęta według ich rodzajów!» I stało się tak. **25** Bóg uczynił różne rodzaje dzikich zwierząt, bydła i wszelkich zwierząt pełzających po ziemi. I widział Bóg, że były dobre. **26** A wreszcie rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!» **27** Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. **28** Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi». **29** I rzekł Bóg: «Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. **30** A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa w powietrzu, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona». I stało się tak. **31** A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień szósty.

2. 1 W ten sposób zostały ukończone niebo i ziemia oraz wszystkie jej zastępy [stworzeń].

2 A gdy Bóg ukończył w dniu szóstym swe dzieło, nad którym pracował, odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki

podjął. **3** Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał stwarzając.

4 Oto są dzieje początków po stworzeniu nieba i ziemi.

Źródło: Rdz 1, 1-30; 2, 1-4, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 1980, s. 24–25.

((Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Na początku był Chaos. [...] Niejedni widzieli w nim jakąś istotę boską, ale bez określonego kształtu. Inni — a takich było więcej — mówili, że to wielka otchłań, pełna siły twórczej i boskich nasieni, jakby jedna masa nie uporządkowana, ciężka i ciemna, mieszanina ziemi, wody, ognia i powietrza. Z tej napełnionej otchłani [...] wyłoniły się dwa potężne bóstwa, pierwsza królewska para bogów. Uranos— Niebo i Gaja — Ziemia. Oni dali początek wielu pokoleniom bogów.

Z ich małżeńskiego związku wyszedł wielki ród tytanów, wśród których najstarszy był Okeanos, bóg potężnej rzeki, co szerokim, błękitnym kręgiem opływa całą ziemię dokoła. Młodszym rodzeństwem tytanów byli kiklopowie (cyklopi) i hekatonchejrowie — sturęcy. Cyklopi, potwornego wzrostu, o dzikim wyglądzie, mieli jedno oko w środku czoła, a hekatonchejrowie o stu rękach przerażali swą siłą niezłomną. Uranos nie był zadowolony z tego potomstwa, które było szkaradne lub okrutne. [...] Nie spodziewając się po nich ani wdzięczności, ani poszanowania swej władzy ojcowskiej, strącił ich w bezdenne czeluści [Tartaru](#). [...]

Gaja słyszała jęk potępionych tytanów dobywający się z przepastnych wnętrzności ziemi. Znienawidziła wyrodnego ojca i zaczęła knuć spisek przeciw jego władzy bezwzględnej. Namowom matki uległ najmłodszy z tytanów — Kronos, dotychczas nie pozbawiony wolności. Uzbrojony w żelazny sierp, zaczął się na Uranosa, okaleczył go haniebnie i strącił ze świetlistego tronu niebios. Z krwi, która wyciekła z rany powalonego boga, zrodziły się trzy straszne boginie

zemsty, Erynie, o włosach węzowych. Uranos, ukryty w błękitach nieba, zszedł z widowni dziejów boskich.

Razem z bogami rodził się świat. Nad ziemią, która jako łąd stały wydobyła się z chaosu, świeciło młode słońce, a z chmur spadały deszcze obfite. Podniosły się pierwsze lasy i ziemię przykryła wielka, szumiąca puszcza. Po nieznanych wzgórzach błądziły rzadkie zwierzęta. Z wolna rzeczy zaczęły przybierać znajome kształty. [...]

Nad światem rządził Kronos wraz z małżonką Reją. Był to władca ponury i podejrzliwy. Większą część uwięzionych braci pozostawił w otchłaniach Tartaru. Zachował w pamięci klątwę ojca, który mu przepowiedział, że i jemu syn odbierze berło. Każde więc dziecko, które powiła Reja, natychmiast połykał. W ten sposób pięcioro dzieci dostało się do potwornych wnętrzności tytana. Gdy urodziło się szóste dziecko, Reja podała Kronosowi kamień zawinięty w pieluszki. Kronos połknął kamień sądząc, że połyka syna.

Tymczasem Reja zeszła na ziemię. [...] Wykąpawszy małego, nadała mu imię: Dzeus. Powędrowała na Kretę i w złotej kołysce złożyła go w grocie idajskiej, której wejście osłaniał gęsty las, a po ścianach pełzały lśniące zwoje bluszczu. Dzeus chował się pod opieką nimf górskich, karmiony mlekiem kozy Amaltei. [...]

Dzeus dorósł i wyszedł z ukrycia, miał teraz stanąć do walki z ojcem. Poradził matce, aby przede wszystkim dała Kronosowi potajemnie środek na wymioty. Wtedy Kronos, wśród straszliwych męczarni, wyrzucił z powrotem połknięte potomstwo. Był to wcale piękny zastęp młodych bogów: synowie — Hades i Posejdon, i trzy siostry — Hera, Demeter i Hestia. Właśnie umarła dobra koza Amalteja. Nawet po śmierci oddała swemu wychowankowi jeszcze jedną przysługę, albowiem z jej skóry uczynił sobie Dzeus puklerz, którego nie mógł przebić żaden pocisk. Tak powstała egida, cudowna tarcza, którą Dzeus brał zawsze do bitwy. Pierwsza, którą stoczył, była przeciw ojcu. Polem walki były równiny Tesalii.

Kronos z tytanami zajął góry Otrys, Dzeus ze swoimi sprzymierzeńcami opanował śnieżne szczyty Olimpu. Dziesięć lat trwała wojna bez widocznego skutku, gdy Dzeus postanowił wprowadzić nowe siły do tych śmiertelnych zapasów. Uwolnił mianowicie z Tartaru cyklopów i sturękich, trzech olbrzymów, z których każdy miał sto rąk i głów pięćdziesiąt. W owym dniu wywiązała się zaciekle bitwa. Z gwałtownym hukiem morza mieszał się jęk ziemi i nieba. Pod nogami nieśmiertelnych drżał Olimp, a drżenie to dawało się odczuć w najdalszej głębi Tartaru. Z obu stron podnosił się zgielek nieopisany. Gwiazdy spadały z firmamentu.

Ze szczytów Olimpu Dzeus bez przerwy ciskał pioruny, [...] wobec których stawali tytanowie ogłuszeni i bezradni, albowiem nikt z nich dotąd nie widział tej straszliwej ognistej broni. Raz wraz któryś z nich padał omdlały i bezwładny, w potoku czerwonego światła i wśród przeraźliwego huku gromów. Wówczas olbrzymi sturęcy (hekatonchejrowie) chwyтали teogromne ciała, z których, zda się, życie uciekło, i wrzucali je w przepaści Tartaru, między wygasłe i dymiące kratery, cuchnące bagna i lodowe góry, gdzie brał ich już w swe wieczyste posiadanie nieprzenikniony mrok i noc nieskończona.

Jak wprzód dostojny Uranos, tak obecnie Kronos zwał się w nicość zapomnienia, z której dochodziły już tylko słabe echa. U ludu nie mówiono o nim źle. Obchodzono ku jego czci prastare święto Kronia, podczas którego weselono się na pamiątkę **złotego wieku**, jaki za jego czasów panować miał na ziemi. [...]

Nowe pokolenie bogów niedługo pożywało owoce zwycięstwa. Powstał przeciw nim ród gigantów, synów Ziemi. Jedni z nich byli podobni do ludzi, chociaż kształtów olbrzymich, inni mieli potworne cielska zakończone splotami węzów. Z gór poprzierzucanych stworzyli barykady, aby się dostać na Olimp. Trwoga opanowała bogów, gdy posłyszeli z dołu idące okrzyki i ujrzeni na stokach swej świętej góry odważnych napastników. [...] Dzeus, zajrzawszy do księgi

Przeznaczenia, dowiedział się, że pokonać gigantów może tylko człowiek śmiertelny. Wtedy Atena sprowadziła Heraklesa.

Zaczął się ostatni dzień walki. Dokoła Heraklesa skupili się wszyscy bogowie i wszystkie boginie. Bohater nakładał co chwila strzałę na cięciwę i szył w zbitą gęstwę nacierających. [...] Ta walka bogów z gigantami była po wszystkie wieki dla sztuki greckiej niewyczerpanym źródłem natchnienia. Triumf doskonałości, szlachetności, inteligencji nad brutalną, potworną siłą zwierzęcą, opiewany w wierszach poetów, błyszczał pełną chwałą w niezliczonych płaskorzeźbach świątyń, na malowidłach, na rysunkach waz greckich. Po wojnach perskich Grecy chętnie widzieli w scenach gigantomachii symboliczne przedstawienie ich własnych zmagających z przemocą barbarzyńskiej Azji. [...]

Kiedy Dzeus osiadł tron niebieski, ludzie już byli na ziemi i przed ich zatrwożonymi oczyma rozgrywały się walki bogów o panowanie nadświatem. O powstaniu rodu ludzkiego różne były podania: że wyszedł wprost z ziemi, wspólnej macierzy wszystkiego, co żyje; że lasy i góry wydały ludzi na podobieństwo drzew i skał; że ludzie pochodzą od bogów – tego mniemania byli zwłaszcza królowie i szlachta.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 38–45.

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz w tabeli *Prawda*, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub *Fałsz* – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Według Księgi Rodzaju Bóg został stworzony jako pierwszy.	☐	☐
Tworzenie świata trwało tyle samo według Księgi Rodzaju oraz mitologii greckiej.	☐	☐
Kosmogonia biblijna zawiera opis walki między Bogiem a szatanem.	☐	☐
Z opisu zawartego w Księdze Rodzaju wynika, że Bóg w siódmym dniu stworzenia nie wykonywał żadnej czynności.	☐	☐
Kronos jako okrutny bóg został znienawidzony przez ludzi.	☐	☐
Amaltea opiekowała się ludźmi w raju.	☐	☐
Złoty wiek trwał za panowania Kronosa.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Wybierz te wyrazy lub wyrażenia, dzięki którym wypowiedź będzie poprawna.

Kosmogonia zawarta w Księdze Rodzaju potwierdza, że Hebrajczycy wyznawali

☐ monoteizm / ☐ politeizm / ☐ teizm . Dowodzi tego m.in. fakt, że w opisie stworzenia świata wspomina się ☐ jednego Boga / ☐ dwóch bogów / ☐ nieokreśloną liczbę bogów . W mitologii greckiej pojawia się ☐ odmienne / ☐ takie samo przekonanie o tym, że jest ☐ wielu bogów / ☐ dwóch bogów / ☐ jeden Bóg .

Ćwiczenie 3

Biblijna kosmogonia wśród istot stworzonych przez Boga nie wymienia aniołów. Część teologów wskazuje jednak na fragment pierwszego rozdziału Księgi Rodzaju, który mógłby potwierdzać ich istnienie. Przytocz ten fragment.

Ćwiczenie 4

Porównaj opisy powstania świata zawarte w Księdze Rodzaju oraz w *Mitologii* Jana Parandowskiego. Która z tych kosmogonii zawiera ocenę świata według kategorii etycznych?

Ćwiczenie 5

Porównaj obraz Boga z Biblii z obrazem bogów mitologicznych.

Ćwiczenie 6

Na podstawie przytoczonych fragmentów Księgi Rodzaju i *Mitologii* Jana Parandowskiego wyjaśnij, jakie są źródła czasu świętego (świętowania).

Ćwiczenie 7

Na podstawie Księgi Rodzaju oraz *Mitologii* Jana Parandowskiego wyjaśnij, w jakim celu na Ziemi pojawił się człowiek.

Ćwiczenie 8

Z Biblii wynika, że Bóg stworzył Ziemię dla człowieka. Wyjaśnij, w jakim celu powstał świat według mitologii greckiej.

Praca domowa

Napisz liczący co najmniej 150 słów tekst, w którym wyjaśnisz, na czym polega personifikacja bogów w mitologii greckiej, oraz czy w podobny sposób pokazano Boga w Księdze Rodzaju.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Jak powstał świat – kosmogonia biblijna i mitologiczna.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega etyczna ocena poszczególnych elementów świata zawarta w Księdze Rodzaju;
- porównuje treść kosmogonii biblijnej i mitologicznej, by wyjaśnić genezę czasu świętego;
- porównuje treść kosmogonii biblijnej i mitologicznej, by wyjaśnić powody, dla których stworzono ludzkość;
- rozpoznaje słownictwo wartościujące i nacechowane emocjonalnie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda pogładowa;
- rozmowa kontrolowana;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem literackim;
- analiza i analiza porównawcza;

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego,
- burza mózgów (dyskusja)
- samokształcenie.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;
- kartka z wierszem.

Przebieg zajęć

Faza wstępna

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę. Stawia pytania o to, co oznacza wyraz *kosmogonia* i jak funkcjonują w kulturze wyobrażenia i wierzenia dotyczące początków świata. Uczniowie na zasadzie burzy mózgów wymieniają się uwagami.

2. Uczniowie porównują swoje uwagi i znaczenia wyrazu *kosmogonia* z umieszczonym w e-materiałach fragmentem wypowiedzi Andrzeja Szyjewskiego. Wypisują też z tego tekstu określenia dotyczące chaosu. Wspólnie dopisują do nich określenia kosmosu. Rozpoznają różnice w tych przestrzeniach.

3. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z multimediami bazowym, odsłuchują audiobook i wykonują dołączone do niego polecenia (sporządzają plan rozprawki, w której opisują podobieństwa i różnice zachodzące w wizerunkach Boga biblijnego i bogów mitologii greckiej; redagują krótką wypowiedź o znaczeniu lepienia człowieka z ziemi w obu tekstach).

2. Nauczyciel na podstawie treści audiobooka zapisuje dwa pytania, na które wybrani uczniowie udzielają odpowiedzi:

- Co wynika z treści eposu Hezjoda „*Teogonia, czyli Narodziny bogów*”?
- Czy podobieństwa w kosmogonii biblijnej i kosmogonii mitologicznej wskazują na istnienie ponadreligijnej (ponadkulturowej) wspólnoty?

3. Uczniowie porządkują spostrzeżenia o różnicach w mitologicznym i biblijnym opisie powstawania świata. Tworzą tabelaryczne zestawienie.

l.p.	Mitologiczny opis powstawania świata	Biblijny opis powstawania świata
1.	politeizm	monoteizm
2.	Świat powstaje przez narodziny kolejnych bogów i ich walkę.	Świat został stworzony przez Boga.
3.	Bogowie rodzili się w określonym czasie.	Bóg jest odwieczny.
4.	Na początku był Chaos.	Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię.
5.	Kolejni bogowie rodzą się ze swych rodziców.	Bóg jest wszechmocny i wszechobecny (jeden).
6.	Bogowie oddzielają się od ludzi (żyją na Olimpie, decydują o losie człowieka).	Świat został stworzony dla człowieka, któremu Bóg powierzył jego rozwój.

4. Uczniowie wykonują indywidualnie umieszczone w e-materiałach ćwiczenia interaktywne, m.in:

- porównują opisy powstania świata zawarte w *Księdze Rodzaju* oraz w *Mitologii* Jana Parandowskiego;

- wykazują, że kosmogonia biblijna zawiera ocenę wszechświata według kategorii etycznych;
- wartościują słownictwo i emocjonalne zabarwienie języka w analizowanych tekstach;
- rozpoznają źródła czasu świętego (świętowania).

Jeśli starczy czasu, uczniowie wykonują również pozostałe ćwiczenia w sekcji „Sprawdź się”.

5. Uczniowie wykonują w parach ćwiczenie 8 z sekcji „Sprawdź się”. Wyjaśniają cel powstania świata według mitologii greckiej. Chętna osoba z pary przedstawia odpowiedź.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy z fragmentem poematu Hezjoda *Teogonia* i prosi, by uczniowie odpowiedzieli na pytania do niego dołączone.

Hezjod

Teogonia

Zaiste najpierw Chaos powstał, potem Gaja

Rozłożysta, bezpieczna podstawa dla wszystkich

Nieśmiertelnych, co śnieżnym władają Olimpem

I mglisty Tartar w głębi pod rozległą ziemią,

I Eros, najpiękniejszy z nieśmiertelnych bogów,

Wątlący członki, który i bogom i ludziom

Ujarmia w sercach rozum i mądre zamysły. Hezjod, *Narodziny bogów (Teogonia)*, Warszawa, 1999, s. 12

W jaki sposób Hezjod opisuje:

- pochodzenie bogów (teogonia)?
- narodziny świata (kosmogonia), który wyłania się z Chaosu?

Uczniowie ustalają, że z Chaosu wyłania się Ziemia (Gaja) jako bezpieczna powierzchnia o kształcie dysku i pod nią Tartar, czeluść podziemna. Pojawia się też Eros jako uosobienie sił kosmicznych decydujących o rozwoju świata (miłości i popędu seksualnego).

2. Jako ćwiczenie podsumowujące nauczyciel prosi uczniów o ustne odniesie do tematu. Pyta, co uczniowie zapamiętali z lekcji, jaka jest różnica między kosmogonią biblijną a mitologiczną oraz jakie były powody stworzenia ludzkości.

Zadanie domowe

Nauczyciel formułuje polecenie pracy domowej do wyboru.

1. Grecki mit o powstaniu świata to dobry materiał na scenariusz filmowy. Zaprojektuj plakat do filmu pt. *W świecie greckich bogów*. Wykorzystaj do tego wybrany przez siebie wątek z mitu.
2. Jakim sferom świata i dziedzinom ludzkiej aktywności patronowali mitologiczni bohaterowie? Opisz trzy wybrane przykłady.
3. Uzasadnij przekonanie, że początkowe wersety biblijne w Księdze Rodzaju to poemat o stworzeniu świata, jego pięknie i dobru.

Materiały pomocnicze:

Ks. Kazimierz Bukowski, *Biblia a literatura polska*, Poznań 1988.

Ks. Michał Heller, *Podglądanie Wszechświata*, Kraków 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą wszystkie treści audiobooka zilustrować cytataми z wybranych tekstów literackich. Mogą szczegółowo opisać mit, jego dosłowne i przenośne znaczenie, akcentując to, co zostało w nim wyobrażone i to, co stało się trwałym elementem kultury europejskiej.